

„EGYENLŐEN, DE ELKÜLÖNÍTVE” – NEMZETISÉGI EGYENJOGÚSÁG A DUALIZMUS KORI AUSZTRIÁBAN

NAGY NOÉMI

Az MTA-ELTE Jogg-történeti
Kutatócsoport blogja

A SZERZŐ:

DR. NAGY NOÉMI

Az MTA-ELTE

JOGTÖRTÉNETI KUTATÓCSOPORT
TUDOMÁNYOS MUNKATÁRSA

NAGYNOEMI@UNI-NKE.HU

2020. október 19.

A koronavírus-járvány két hulláma közti, viszonylag békés nyári időszakban hazánkban is a Black Lives Matter mozgalom híreitől volt hangos a napi sajtó, amely óhatatlanul is az 1960-as évek fekete polgárjogi mozgalmát, valamint az egészen 1954-ig az amerikai Legfelsőbb Bíróság által is alkalmazott „separate but equal” (elkülönítve, de egyenlően) alkotmányos doktrínát juttatta eszünkbe.¹ Az afroamerikai fekete közösség és a dualizmus kori Ausztria nemzetiségeinek helyzete közötti párhuzam némiképp erőltetett, de nem teljesen légből kapott, ti. mindkét esetben intézményes szegregációról beszélhetünk. Ugyanakkor, míg Amerikában ez a megoldás egyértelműen a fekete lakosság jogfosztását szolgálta, addig az osztrák birodalmi jogfelfogás szerint az egymástól eltérő hatalmi pozícióban lévő kisebbségi csoportok tényleges egyenjogúságát csak úgy lehetett biztosítani, ha mindegyik részére külön intézményeket hoznak létre (például Bohémiában külön iskolákat a cseh és német

gyermekek számára). Az amerikai alkotmányos jelszót megfordítva, az ausztriai kísérletet inkább így nevezhetjük: „egyenlően, de elkülönítve”, ahol az egyenlőség – legalábbis az alkotmányos szabályozás szintjén – valódi volt.²

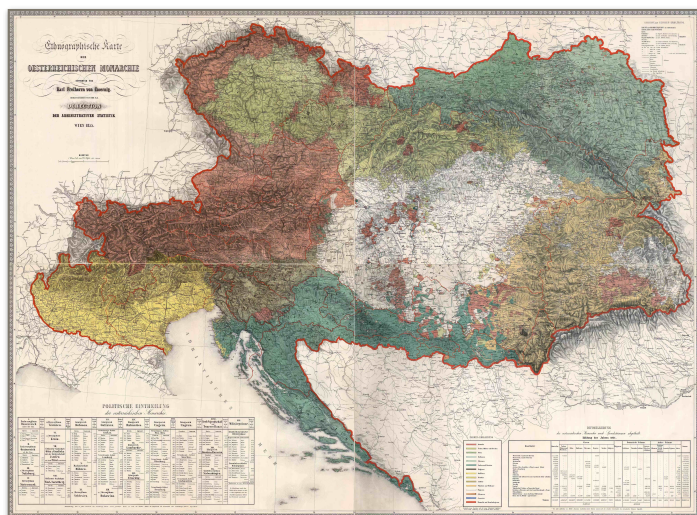
Nézzük meg, mi jellemezte a nemzetiségek jogi helyzetét Ausztriában a dualizmus fél évszázadot felölelő időszakában, azaz 1867-től 1918-ig!³

Az 1867. évi decemberi birodalmi alkotmány részét képező alapjogi alkotmánytörvény⁴ 19. §-a biztosította a soknemzetiségű birodalom minden népcsoportjának egyenjogúságát és sérthetetlen jogát nemzetiségének és nyelvének megőrzésére és ápolására. Ez volt az ún. *Gleichberechtigung* elve. Az állam ezen túl elismerte az adott tartományban szokásosan használt nyelvek (*landesüblichen Sprachen*) egyenjogúságát az iskolákban, a hivatalokban és a közéletben. Azt is előírták, hogy a vegyes lakosságú koronatarományokban a nyilvános oktatási intézményeket úgy kell létrehozni, hogy egy második tartományi nyelv kényszerű tanulása nélkül minden népcsoport megkapja a szükséges eszközöket a saját nyelvű képzéshez. Ezt nevezték a nyelvi kényszer tilalmának (*Sprachenzwangsverbot*), amely alapvetően a kisebbségek nyelvi asszimilációját próbálta kiküszöbölni. Sajnos azonban az alkotmányos rendelkezés homályos megfogalmazás módja a

gyakorlatban számos félreértéshez és etnikumközi feszültségekhez, az oktatásban pedig intézményi szegregációhoz, jól működő kétnyelvű oktatási gyakorlatok szétveréséhez vezetett.

Mindezt az ausztriai felsőbbbíróságok joggyakorlata is alátámasztja. A

Gleichberechtigung elve ti. nem pusztán jogállami dekoráció volt: alapjogi sérelem esetén az 1869-ben létrejött Birodalmi Bírósághoz lehetett fordulni. A *Reichsgericht* több mint száz esetben foglalkozott a nemzetiségi-nyelvi egyenjogúság kérdésével, az 1875. évi törvénnyel felállított Közigazgatási Bíróság (*Verwaltungsgerichtshof*) pedig még nagyobb számban tárgyalt kapcsolódó ügyeket. A poliglott birodalom nyelvi kavalkádjának elméleti és gyakorlati problémáit szemléltető első bírósági döntés 1877-ben született.⁵ Az ügyben három alsó-ausztriai falu (Oberthemenau/Charvatská Nová Ves, Unterthemenau/Poštorná, Bischofswart/Hlohovec) szláv⁶ lakosai azt sérelmezték, hogy az alapvetően német nyelvű koronataromány hatóságai nem engedélyezték részükreszláv tannyelvű iskola alapítását. A Birodalmi Bíróság szerint Ausztria alkotmánya garantálja a vegyes nyelvű települések sérthetetlen jogát arra, hogy az általános iskolákban azon a nyelven lehessen tanulni, amely a településen szokásos és a lakosság

többségének anyanyelve. Jelen ügy panaszosai abban a szerencsés helyzetben voltak, hogy az érintett településeken többséget alkottak, így nyelvüket a Bíróság könnyűszerrel tekintette domináns nemzeti nyelvnek. Ugyanakkor az alkotmány nem csak a többségi, de a kisebbségi helyzetben lévő nemzetiségeknek is biztosította az anyanyelvű oktatás jogát, és a Bíróság ezt is elismerte. Így tudták például a Galícia koronataromány háromnyelvű fővárosában, *Lembergben* (Lwów, Lviv) lakó rutének elérni, hogy a város tizenhat általános iskolájának legalább egyikében rutén legyen a tanítási nyelv.⁷

Ciszlajtániában nem csak az egyes nemzetiségek iskoláit különítették el egymástól az egyenjogúság jegyében, de az ezeket felügyelő iskolaszékekbe is csak az adott nemzetiséghez tartozó polgárokat lehetett választani. A komikumtól sem mentes Formánek-ügyben a bohémiai *Pilsen/Plzeň* város német képviselői felháborodva fordultak a Közigazgatási Bírósághoz, mivel a cseh többségű városi tanács egy „notórius” cseh személyt választott a német iskolaszék tagjává. A német városatyák szerint Alois Formánekéről köztudott volt, hogy cseh származású,

magát nyilvánosan csehnek vallja és cseh politikai szervezetek tagja, így megválasztásával a városi tanács kirívó jogsértést követett el. Ugyan a *Verwaltungsgerichtshof* 1881-es ítéletében magabiztosan szögezte le, „hogy valaki mely nemzetiséghez tartozik, nyilvánvalóan ténykérdés”, ám törvényi szabályozás hiányában mégis fejtörést okozott annak eldöntése, hogy szerencsétlen Formánek vajon a német

(*Bekennntisprinzip*) irányába mozdult el, a lakosság éles határokkal elkülönített nemzetiségi csoportokba sorolása sosem valósult meg teljesen, és a nemzetiségi egyenjogúság gyakorlati érvényesülése az Osztrák-Magyar Monarchia felbomlásáig a liberális Ausztria egyik legfőbb dilemmája maradt.

Hivatkozások:

¹ Glant Tibor: Mi történik Amerikában? Rubicon, 2020/8.

Anton Freiherr von Glunek (szerk.): Sammlung der nach gepflogener öffentlicher Verhandlung geschöpften Erkenntnisse des k. k. österreichischen Reichsgerichtes, vol. 3., Wien, 1878, 593–596. p.

⁶ Reichsgericht: Erkenntnis vom 25. April 1877, No. 129. In Hye, Anton Freiherr von Glunek (szerk.): Sammlung der nach gepflogener öffentlicher Verhandlung geschöpften Erkenntnisse des k. k. österreichischen Reichsgerichtes, vol. 3., Wien, 1878, 593–596. p.

⁷ Reichsgericht: Erkenntnis vom 19 January 1880, No. 203. In Hye, Sammlung, vol. 5., Wien, 1880, 946–952. p.

⁸ Ismerteti King 2013.

⁹ Nagy Noémi: Identifying minority communities and persons belonging to national minorities in light of the case-law of the Constitutional Court of Hungary. In Teofilović, Petar (szerk.): Nation, Community, Minority, Identity – the Protective Role of Constitutional Courts. Szeged – Novi Sad, 2020, SZTE ÁJK – Pravne i poslovne akademske studije dr Lazar Vrkatic, 36–82. p.

Képek elérhetősége:

1. oldal: Ausztria etnográfiai térképe (Czoernig, 1855): https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/b/be/Ethnographic_map_of_austrian_monarchy_czoernig_1855.jpg
2. oldal: Pilsen városának látképe: [https://pam.plzne.cz/en/object/p-sk-smetanovy-a-kopeckeho-sady-smetana-and-kopecky-parks?](https://pam.plzne.cz/en/object/p-sk-smetanovy-a-kopeckeho-sady-smetana-and-kopecky-parks?filter=type&type=14&display=15)

iskolaszék tagja maradhat-e vagy sem.⁸

A „Ki kicsoda?” kérdése, azaz a nemzetiségi hovatartozás

megállapításának mikéntje (amely a rendszerváltás után létrehozott magyar Alkotmánybíróság joggyakorlatában is több ízben felmerült⁹) a korszak esetjogának egyik fő kérdése volt. Noha a bírói gyakorlat a külső „általános” jegyeitől viszonylag korán az önmeghatározás elvének

14–25. p.

² King, Jeremy: Who is Who? Race and Law in Liberal Austria, 1867–1918. Kézirat, South Hadley, MA, 2013, Mount Holyoke College. 1. p.

³ Nagy Noémi: Variációk egy témára: A nemzetiségi-nyelvi egyenjogúság szabályozási formái az Osztrák-Magyar Monarchiában. In Nagy Noémi (szerk.): Nemzetiségi-nyelvi szuverenitás a hosszú 19. században. Budapest, 2020, Gondolat Kiadó, 170–188. p.

⁴ R.G.Bl. 142/1867.

⁵ Reichsgericht: Erkenntnis vom 25. April 1877, No. 129. In Hye,

A cikkekben feltüntetett állítások a szerző saját véleményét képezik.

A blogon megjelent művek utánközlése csak a szerző és a szerkesztőbizottság engedélyével lehetséges. Ennek megszegése jogi felelősségrevonást eredményez.

Erre, a blogon megjelent írásra a következőképp lehet hivatkozni:

Nagy Noémi: „Egyenlően, de elkülönítve” – Nemzetiségi egyenjogúság a dualizmus kori Ausztriában. In: **JOG.történet**. Az MTA-ELTE Jogtörténeti Kutatócsoport blogja. 2020. október 19. mtajogtortenet.elte.hu/blog/nagy-noemi-nemzetisegi-egyenjogusag